

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ІНФОРМАЦІЮ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Досліджено поняття «адміністративно-правове забезпечення права власності на інформацію правоохоронними органами», а також проаналізовано основні складові його змісту.

У сучасному інформаційному суспільстві, світі нових технологій особливого значення набуває право власності на інформацію та його захист. Інформація стала об'єктом цивільного обігу, що породжує протиправні посягання на права суб'єктів, які її створюють, володіють, користуються та розпоряджаються. У контексті забезпечення права власності на інформацію особлива роль відводиться правоохоронним органам держави та адміністративно-правовому механізму охорони вказаного права.

У юридичній літературі адміністративна діяльність правоохоронних органів розглядалася багатьма вченими, серед яких О. М. Бандурка, В. Т. Білоус, І. П. Голосніченко, С. Ф. Денисюк, А. Т. Комзюк, В. В. Конопльов, Ю. Ф. Кравченко, А. М. Куліш, Є. В. Курінний, К. Б. Левченко, О. М. Литвак, Н. П. Матюхіна, О. М. Музичук, В. І. Олефір, В. П. Петков, В. М. Плішкін, О. Ю. Синявська, В. О. Шамрай тощо. Проте дослідженню питань адміністративно-правового забезпечення правоохоронними органами права власності на інформацію в юридичній літературі приділено недостатньо уваги, що зумовлює необхідність більш детального аналізу, в тому числі критичного, зазначених питань.

Метою даної статті є визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення права власності на інформацію правоохоронними органами» та його елементів.

За чинним українським законодавством право власності є непорушним. Різні суб'єкти права набувають права власності на об'єкти, що здебільшого перебувають у вільному цивільному обороті. До таких об'єктів права власності належить і інформація.

Історично існування права власності супроводжується посяганням на нього, при цьому право власності на інформацію не стало винятком. Фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами права власності на інформацію, вимушені охороняти та захищати зазначене право. Посягання на право власності завжди здійснюється протиправним діянням, а суб'єкти, яким таке право належить, здатні захистити право влас-

ності на інформацію лише способами, що дозволені законодавством або принаймні не суперечать йому. На боці власників інформації виступає держава в особі своїх органів: реєстраційних, дозвільних, контролюючих, правоохоронних тощо.

Особливу роль при захисті права власності на інформацію відіграють державні правоохоронні органи, які використовують різні засоби, способи та заходи з метою його охорони та захисту. Слід зазначити, що правоохоронні органи застосовують лише законні механізми захисту права власності на інформацію. При цьому зазначені механізми часто мають право використати лише правоохоронні органи, інші особи можуть звертатися до правоохоронних органів із метою вжиття відповідних засобів, реалізації способів та заходів забезпечення права власності на інформацію.

Щодо визначення поняття «інформація», то дане поняття є абстрактним, має різні значення залежно від контексту його використання. З етимологічної точки зору, поняття «інформація» має наступні інтерпретації: 1) відомості про які-небудь події, чиясь діяльність тощо; повідомлення про щось; 2) коротка стаття, допис у газеті, що містить фактичні дані; 3) відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відеофільми, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості; відомості, що обробляються в контакті людини з автоматичним пристроєм, автоматичного пристрою з автоматичним пристроєм; 4) відомості, сигнали про навколишній світ, про зовнішнє і внутрішнє середовище, що їх сприймають організми; 5) властивість матеріальних об'єктів і процесів зберігати і породжувати певний стан, який у різних речовинно-енергетичних формах може бути переданий від одного об'єкта іншому [1, с. 512].

Тобто поняття інформації стосується лише до тих відомостей даних, які можуть бути збережені на матеріальних чи електронних носіях.

Слід також зазначити, що поняття «право на інформацію» та «право власності на інформацію» не збігаються за змістом. Так, право на інформацію включає не тільки право власності на інформацію, але, наприклад, право знати певні відомості, що не є володінням нею. З іншого боку, право власності на інформацію завжди спирається на право на інформацію.

У новій редакції Закону України «Про інформацію» визначення «право власності на інформацію» відсутнє. Проте звернувшись до зазначеного закону в попередній редакції, можна знайти його визначення як урегульованих законом суспільних відносин щодо володіння, користування і розпорядження інформацією. Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження [2]. Визначення поняття «права власності» надано також у цивільному законодавстві, відповідно до норм якого право власності – це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [3].

З огляду на зазначене вище, право власності на інформацію – це право володіння, користування та розпорядження відомостями та/або даними, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Таким чином, поняття «право на інформацію» ширше за поняття «право власності на інформацію».

Переходячи до визначення правової категорії «адміністративно-правове забезпечення права власності на інформацію правоохоронними органами», необхідно відзначити, що правове забезпечення права власності на інформацію може здійснюватися різними методами та заходами. Це, зокрема, обумовлено тим, що захист права власності на інформацію визначається нормами різних галузей права. Однак правоохоронні органи використовують у своїй діяльності адміністративно-правові та кримінально-правові форми забезпечення права власності на інформацію. У цьому контексті необхідно зазначити, що державно-управлінська діяльність, залишаючись адміністративно-владною, має бути спрямована на забезпечення прав людини у її відносинах із державою й орієнтуватися на надання громадянам адміністративних (управлінських) послуг [4, с. 191].

У контексті тематики дослідження поняття «забезпечення» в науці розглядаються у трьох

значеннях: 1) постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; 2) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; 3) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [5, с. 18]. Таким чином, поняття «забезпечення» у своєму загальному змісті означає створення умов, охорону, захист чого-небудь від небезпеки.

Поняття «правове забезпечення» безпосередньо пов'язане з правом як суспільним явищем. Так, поняття «правове забезпечення» В. Т. Бусел у Великому тлумачному словнику визначає як сукупність правових норм, що регламентують правові взаємини та юридичний статус [1, с. 375]. На думку К. Г. Волинки, правове забезпечення – це цілеспрямована дія на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [6, с. 103]. Отже, термін «правове забезпечення» можна визначити як здійснюване державою впорядкування соціальних відносин шляхом їх охорони, реалізації впливу та розвитку суспільних відносин з використанням юридичних норм, приписів і засобів.

Як і будь-яке майно, інформація як об'єкт, що має певну цінність, повинна бути захищена від протиправних посягань, незаконного заволодіння, використання та розповсюдження. Адміністративно-правове забезпечення права на інформацію правоохоронними органами може здійснюватися щодо захисту фізичних та юридичних осіб; щодо приватної та публічної інформації тощо. Тому адміністративно-правове забезпечення права на інформацію правоохоронними органами має певну класифікацію на види за такими критеріями: 1) залежно від суб'єктів, чий права охороняються: фізичних осіб, юридичних осіб, держави; 2) залежно від виду інформації (інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація; інші види інформації); 3) залежно від суб'єкта, який здійснює адміністративно-правове забезпечення: органами внутрішніх справ, органами Служби безпеки України, органами прокуратури тощо; 4) залежно від доступу до інформації: відкрити та з обмеженим доступом, в тому числі державної таємниці; 5) залежно від сфери застосування: приватної та публічної інформації.

Адміністративно-правове забезпечення права власності на інформацію здійснюється правоохоронними органами з використанням

способів, закріплених у нормативно-правових актах. До таких способів належать: реєстрація, ліцензування, експертиза, нагляд та контроль тощо.

Реєстрація передбачає здійснення дій щодо внесення до баз даних відомостей, наприклад, про новостворений засіб масової інформації або видачу дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею. Так, відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про державну таємницю» [7], державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації мають право провадити діяльність, пов'язану з державною таємницею, після надання їм Службою безпеки України спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

Ліцензування – це спеціальний режим щодо видачі, переоформлення та анулювання ліцензій, видачі їх дублікатів, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, здійснення контрольних дій щодо дотримання ліцензіатами ліцензійних умов тощо. Згідно з п. 8.1 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виробництва, впровадження, обслуговування, дослідження ефективності систем і засобів технічного захисту інформації, надання послуг у галузі технічного захисту інформації, для отримання права провадження робіт у галузі технічного захисту інформації усіх видів, у тому числі інформації, що містить відомості, які становлять державну таємницю, до заяви також додається засвідчена в установленому порядку копія дозволу на провадження виду господарської діяльності, пов'язаного з державною таємницею [8]. Тому Служба безпеки України бере участь у такому ліцензуванні. Крім того, Служба безпеки України є органом ліцензування такого виду господарської діяльності, як розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівля спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку іншими засобами негласного отримання інформації [9].

Міністерство внутрішніх справ України є органом ліцензування господарської діяльності щодо надання послуг з охорони власності та громадян. Враховуючи, що інформація є об'єктом права власності, її охорона підпадає під спеціальні ліцензійні умови [10].

Експертиза як спосіб адміністративно-правового забезпечення права власності на інформацію правоохоронними органами здійснюється фахівцями у відповідній сфері, якщо питання, поставлені посадовими особами пра-

воохоронних органів, потребують застосування спеціальних знань. Служба безпеки України, органи внутрішніх справ, прокуратура та інші правоохоронні органи в рамках кримінально-процесуального законодавства мають право організувати проведення відповідних експертиз. Згідно зі ст. 75 Кримінально-процесуального кодексу України експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання [11].

Більш того, згідно зі ст. 9 Закону України «Про державну таємницю» [7] за поданням Служби безпеки України на підставі пропозицій керівників відповідних державних органів, Національної академії наук України, підприємств, установ і організацій виконання функцій державного експерта з питань таємниць покладається на конкретних осіб.

Однак, на нашу думку, найбільш ефективними способами адміністративно-правового забезпечення права власності на інформацію є нагляд та контроль.

Відповідно до Конституції України [12] та Закону України «Про прокуратуру» [13] прокуратура здійснює загальний нагляд за застосуванням законів, у тому числі щодо володіння, користування та розпорядження інформацією, правопорушень, які посягають на право громадян на інформацію тощо.

На підставі підпунктів 23 та 70 п. 4, підпункту 6 п. 5 Положення про Міністерство внутрішніх справ України воно організує інформаційно-аналітичну діяльність органів внутрішніх справ, формує довідково-інформаційні фонди, веде оперативно-пошукові та криміналістичні обліки, здійснює оброблення персональних даних, у межах своїх повноважень складає статистичну інформацію, забезпечує режим доступу до інформації, надає інформаційні послуги; забезпечує в межах компетенції криптографічний захист інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом; забезпечує у межах повноважень реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, захист інформації з обмеженим доступом, а також технічний захист інформації, контроль за їх збереженням в апараті МВС України [14].

Нагляд та контроль не тільки є способами виявлення адміністративних правопорушень, але й сприяють запобіганню їм. Тому діяльність правоохоронних органів з адміністративно-правового забезпечення права власності на інформацію об'єктивно потребує використання

таких способів, як нагляд та контроль. Контроль та нагляд здійснюються на постійній основі та передбачають оперативне втручання правоохоронних органів у діяльність фізичних та юридичних осіб.

Отже, всі способи адміністративно-правового забезпечення права власності на інформацію правоохоронними органами об'єднані в єдину систему, мають спільну мету та забезпечують функціональний захист права власності на інформацію.

Держава повинна забезпечити відповідне підґрунтя для захисту права власності на інформацію законних власників. Адміністративно-правове забезпечення права власності на інформацію повинно втілюватись шляхом розроблення юридичних норм, що відображаються в законодавчих та підзаконних актах, визначення механізмів такого забезпечення, суб'єктів,

яким надано право володіти, розпоряджатись, розповсюджувати інформацію відповідно до набутого права власності або права користування, визначення суб'єктів владних повноважень, яким надано право здійснювати захист відповідного права власності на інформацію, а також їх прав та механізмів впливу, встановлення певних режимів доступу до інформації.

Таким чином, враховуючи зазначені вище положення, під адміністративно-правовим забезпеченням права власності на інформацію правоохоронними органами слід розуміти вплив держави на суспільні відносини з метою захисту та охорони права власності на інформацію між її власниками, розпорядниками та користувачами шляхом надання певному суб'єкту владних повноважень (правоохоронним органам) законодавчо визначених спеціальних механізмів такого впливу.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
4. Административное право / [под ред. А. Е. Лулева]. – М. : Юрид. лит., 1975. – 600 с.
5. Словник української мови : в 11 т. Т. 3 / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – 675 с.
6. Волинка К. Г. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / Волинка К. Г. – К. : МАУП, 2003. – 240 с.
7. Про державну таємницю : закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.
8. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виробництва, впровадження, обслуговування, дослідження ефективності систем і засобів технічного захисту інформації, надання послуг у галузі технічного захисту інформації : наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва та адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 20 січ. 2009 р. № 5/9 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 12. – Ст. 58.
9. Про затвердження переліку органів ліцензування : постанова Кабінету Міністрів України від 14 листоп. 2000 р. № 1698 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 46. – Ст. 2001.
10. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 1 груд. 2009 р. № 505 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 101. – Ст. 3570.
11. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
12. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
13. Про прокуратуру : закон України від 5 листоп. 1991 р. № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
14. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : указ Президента України від 6 квіт. 2011 р. № 383/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 1222.

Надійшла до редколегії 17.02.2012

КОЛЕСНИКОВА М. В. СУЩНОСТЬ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ НА ИНФОРМАЦИЮ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫМИ ОРГАНАМИ

Исследовано понятие «административно-правовое обеспечение права собственности на информацию правоохранительными органами», а также проанализированы основные составляющие его содержания.

KOLESNIKOVA M. THE ESSENCE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL FRAMEWORK FOR PROPERTY RIGHTS TO INFORMATION BY LAW ENFORCEMENT AGENCIES

The concept «administrative and legal framework for property rights to information by law enforcement agencies» is researched, as well as the components of its content are analyzed.